

ВІЛЕН ГОРСЬКИЙ – ІСТОРИК УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ¹

Тарас Закидальський

*Я имѣю шелковых тысячу и один фигурных
узлов. Ищу в них начала и никогда развязать
не могу...*

Г. Сковорода. Книжечка, называемая Silenus Alcibi-
adis, сирѣчь Икона Алкiviадская, 29

Філософів можна поділити на тих, що зав'язують вузли, і на тих, що їх розв'язують; на тих, що заплутують, замішують думку, і на тих, що її розплутують, прояснюють. Вілен Горський належить саме до другої категорії, у складі якої всі «сродні» вчителі, мислителі, чиєю особливістю є природний талант «заражати» молодих людей ідеями. Він володіє надзвичайними аналітичними та синтетичними здібностями, чутливістю на найменші конотативні нюанси та хірургічною прицизністю у визначуванні розрізень, а рівночасно – поетичною уявою та конструкторською логікою. Його праці можуть слугувати взірцем філософської прози. Наш ювіляр – працюючий і продуктивний науковець, автор щонайменше десяти книг і півтори сотні статей.

¹ Нарис відомого історика української філософії Тараса Закидальського (1941–2007) було написано до 70-річчя з дня народження Вілена Горського у 2001 р. Подаємо (з редакційними правками) за першодруком: Закидальський Т. Вілен Горський – історик української філософії / Тарас Закидальський // Людина, яка здатна почути іншого. Вілену Горському – 70 / уклад. Ю. Завгородній ; Нац. ун-т «Киево-Могилян. акад.», кафедра філософії та релігієзнавства. – К., 2001. – С. 4–7.

Самі по собі ці числа нічого про нього як мислителя не говорять. Щоб оцінити якість його наукового добробку, треба ближче ознайомитись із його творами.

Головний науковий інтерес Вілена Горського – давньоруська філософська думка. Саме в цій галузі він відзначається як передовий авторитет між українськими знавцями. Його висока репутація спирається на численні статті й такі солідні монографії, як «Философские идеи в культуре Киевской Руси XI – начала XII в.» (К., 1988), «Нариси з історії філософської культури Київської Русі» (К., 1993) і «Святі Київської Русі» (К., 1994), де він не лише розгортає витончений цілісний опис давньоруської філософської культури від XI до середини XIII ст., а й виправдовує його як складову історико-філософської науки та обґрунтовує ключові методологічні поняття, якими послуговується.

І справді, його аргументи тут стрункі й переконливі. Якщо розуміти філософію як особливий тип мислення, що з'ясовує граничні підстави людського буття, то треба усвідомлювати, що філософія – це квінтесенція культури, бо в кожній культурі мусить бути глибинний пласт ідей, який об'єднує людей цієї культури і надає сенсу їхній життєдіяльності. Далеко не в кожній культурі і не за кожної доби її розвитку рефлексія над тим пластом ідей досягає такої інтенсивності, щоб піднести ці ідеї до рівня теоретичного осмислення і зафіксувати їх у цілісних філософських системах. Ці ідеї переважно залишаються в первісному стані неперевічених підвалин світогляду, через який вони входять до культури, відіграючи засадничу роль у практичному освоєнні дійсності. Як невід'ємна частина культури, вони становлять так звану «філософську культуру». Якщо історія філософії має охоплювати

не лише розвиток і відносини між філософськими системами, а й виникнення таких систем, то вона му-
сить присвятити увагу філософським культурам, які
породжують теоретичну думку.

Із неповторною майстерністю колега Горський розмальо-
вує канву філософської культури Київської Русі ба-
гатством барв і візерунків. Я можу накреслити лише
декілька штрихів загального обрису. Накладання
християнського неоплатонізму на народний пласт
поганського пантеїзму призвело до своєрідного світо-
гляду, в якому дуалізм божественного і природного
начал був злагоджений і перетворений у гармоній-
ну цілісність. У центрі цього світу стояла людина,
для якої світ і було створено. І вона, читаючи світ як
книгу, могла зрозуміти своє остаточне призначення
в ньому і відповідно влаштовувати власне життя.
Мудрість тут полягала не так у пізнанні істини, як у
житті згідно з істиною. Найвище досягнення людини
в цьому житті – уподібнитися Христу в любові, сми-
ренності й милосерді. Цей життєвий шлях вважався
доступним не лише духовенству, а й світським лю-
дям та винагороджувався святістю. Дуже промовис-
тим є той факт, що першими святими Русі були князі
Борис і Гліб.

Історико-філософські дослідження Вілена Горського ся-
гають дальших, ніж давньоруська доба, обріїв. Як
засвідчують його статті й монографії, він ґрунтовно
ознайомлений з іншими епохами української думки.
Його «Історія української філософії» (К., 1996) – це
не лише найкращий посібник для університетських
студентів. Це – проект нового історико-філософсько-
го підходу, який можна назвати культурологічним,
згідно з яким, як пояснює автор у першому розділі,
критерієм належності філософських ідей, систем

чи напрямів до певної національної традиції є їх походження і функціонування в певній національній культурі. Такий критерій значно розширює рамки історико-філософських досліджень і дає історикові доступ до філософських традицій, які, за словами Дмитра Чижевського, «не дали синтези “світового значення”». Промовистим є самий заголовок книжки, який наголошує, що йдеться не про якусь незрозумілу «філософію України» чи просто «філософію на Україні», а саме про українську філософію.

Як бачимо, наш ювіляр – не просто історик філософії, а рефлексивний історик філософії, тобто справжній філософ. Він постійно замислюється над власною діяльністю в ролі історика, над питаннями історії філософії і методами, якими вона послуговується. Цим проблемам він присвятив декілька статей і окрему монографію «Историко-философское истолкование текста» (К., 1981), де пропонує розглянути проблему історичного розуміння і тлумачення на рівні дослідницької практики. Щоб пояснити, що означає «зрозуміти історичний текст», він дослухається, як те чи те слово використовується в повсякденній мові й у мові фахівців-істориків. Після аналізу поняття розуміння йде аналіз тлумачення, себто тих засобів, за допомогою яких історик доходить до розуміння історичних пам'яток. Такі засоби він розподіляє на дві групи – контекстуальні та ситуаційні – й описує їх, використовуючи влучні приклади. Ця книжка може слугувати добрим посібником не лише історикові філософії, а й історикові.

Останніми роками щоразу частіше виникає питання: «То кому, власне, належить давньоруська культура – нам, росіянам чи білорусам?» Колега Вілен справедливо вважає саме питання хибним. Воно подібне до іншо-

го питання, як-от: «Чиєю насправді є матір, котра має трьох синів?». Кожен визнає її за матір і кожен від неї щось одідичив. Тут мовне питання – не хто її справжній син або чия вона справжня матір, а хто її справжній спадкоємець? Той, хто нею зовсім не зацікавлений і не має з нею жодного контакту, чи той, хто веде з нею постійний діалог, розуміє її і через це краще розуміє себе самого? Зробити нас, українців, спадкоємцями культури Київської Русі – ось та життєва мета, якій присвятив себе наш ювіляр.